

УДК 811.161.2

Інна ГОРОФ'ЯНЮК

ФОНЕТИЧНІ АРХАЇЗМИ УКРАЇНСЬКОЇ ГОВІРКИ с. БУЛАЄШТИ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА: СИСТЕМА ВОКАЛІЗМУ

У статті проаналізовано фонетичну систему переселенської української говірки села Булаєшти Республіки Молдова, заснованого до XV ст. русинами – вихідцями з Буковини. Виявлено систему сучасних континуантів на місці давньої праслов'янської системи вокалізму. Встановлено повне або часткове збереження архаїчних фонетичних форм.

Ключові слова: *говірка, рефлекс, звук, вокалізм, фонетичний архаїзм.*

Особливе місце в контексті «консервації» мови посідають переселенські говірки, які за законами лінгвальної системи чинять опір міжмовній інтерференції і максимально зберігають в іншомовному оточенні реліктові мовні явища [Русская 1982: 53-54]. Це положення знайшло підтвердження в численних працях мовознавців: Ж. Ж. Варбот, В. В. Иванова, О. І. Іліаді, Г. П. Клепікової, О. М. Трубачова, В. В. Німчука та ін. Крім того, проблема реконструкції архаїзованих мовних ресурсів сьогодні невіддільна від діалектологічних студій, адже саме територіальний діалект є зримою проекцією діахронії в синхронії, а тому спроможний законсервувати різні етапи розвитку мовних явищ. Цінним є також спостереження дослідників того, що «найбільшою діагностичною силою» у хронологічній стратифікації матеріалу наділені не лише масштабні, але й острівні дистантні ареали [Вендина 2010: 458]. З огляду на це дослідження українських говірок за межами України набуває **актуальності**.

Предметом нашої уваги є говірка українського села Булаєшти (Орхейський р-н, Республіка Молдова). Моделюючи ранню історію поселення, молдавські дослідники О. А. Романчук та І. М. Тащі висувають й аргументують гіпотезу про заснування села Булаєшти не пізніше XV ст. (орієнтовно до поч. XIII ст.) вихідцями з Буковини чи Белзької землі й розходження шляхів розвитку булаєштської говірки та української мови в XII–XIV ст., доводячи максимальну спорідненість говірки з гуцульським діалектом [Романчук 2010; Романчук 2011; Романчук 2012]. При цьому дослідники значну увагу приділяють лінгвальним явищам як цінному джерелу для історичних студій. Архаїчні елементи в структурі цього говору вже привертали увагу дослідників [Гороф'янюк 2014; Романчук 2014].

Сьогодні лінгвісти одностайні в основоположному значенні фонетичних перетворень у розвитку мовних особливостей різних діалектних систем: «За своїм значенням для порівняльно-історичного мовознавства, за ступенем показовості і надійності відповідних наукових результатів ... фонетичні дані

значною мірою перевершують досліджувані з тією ж метою факти граматичного ладу і лексики» [Коломиец 1983: 70]. Отож метою розвідки є схарактеризувати особливості фонетичної системи, зокрема вокалізму, української переселенської говірки, встановити повне або часткове збереження архаїчних фонетичних форм, дослідити походження сучасних голосних фонем у говірці, яке, з одного боку, є наслідком різних фонетичних процесів, а з іншого – різними стадіями одного процесу, який охоплював колись ті ж самі звукові елементи.

Джерельною базою слугували аудіозаписи мовлення носіїв говірки с. Булаєшти, здійснені та люб'язно надані Олексієм Романчуком¹, та Словник булаєштської говірки – додаток до праці «Рання історія українського села Булаєшти в контексті історії Молдови (XIV – поч. XVII ст. від Р.Х.)» [Романчук 2010: 107–140].

Фонема /a/ у говірці сягає етимологічної /a/: *баба* 'страва з локшини та яєць', *байда* 'шматок хліба', *ба лабух* 'печиво з кукурудзяного борошна для ворожіння на свято Андрія', *зал'іта* 'влітку', *пагуба* 'втрата'. Як континуант прасл. *[ɛ] після м'яких приголосних [a] функціонує незалежно від наголосу в словах *таго'та* 'стан, коли важко ходити', *кол'аде* 'коляда', *бе'л'а* 'стебла соняшнику', *пр'адево* 'коноплі', *зап'ратно* 'чисто, прибрано', *к'імн'а* 'тім'я', *мн'ацкате* 'м'яти'. Голосний [a] фіксуємо у флексії іменників середнього роду на * -*ьје*: *времн'а* 'хороша суха погода', *с'імн'а* 'насіння конопель', *полокан'а* 'прання', *мн'а* 'ім'я', *к'іс'а* 'частина коси', *р'ішч'а* 'хворост', *в'іс'іл'а* 'весілля'. Як рефлекс етимологічного *[o] голосний [a] засвідчений у лексемі *ваш'ке* 'віжки'. Сучасний [a] є результатом вокалізації зредукованого *[ɤ] в лексемі *кала'батена* 'велика калюжа' < **кълбан'а* [Півторак 1988: 195].

Фонема /i/: рефлексация давнього *[ɛ] в [i] засвідчена в ненаголошеній позиції у словах *дев'ік*, *дес'ік*, *штер'нац'ік*, *ш'іш'нац'ік*, *д'ів'ім'нац'ік*. Ф. П. Філін вважає розвитком перезвуку *ɛ > e > i* [Філін 1972: 209], натомість засвідчений говірковий матеріал ілюструє рефлексацию *ɛ > i* без проміжного етапу. Сучасний [i] є раннім рефлексом *[ɛ] у позиції як перед твердим, так і м'яким приголосним безвідносно до наголосу в словах *л'і'вак* 'лівша', *л'іска* 'плетене ліжко', *м'і'вко* 'мілко', *на'м'іс* 'замість', *к'існо* 'тісно, крепко', *к'і'на* 'тінь', *м'іс'ац* 'місяць як проміжок часу' (*мис'ац* 'місяць як небесне тіло'), *ск'і'на* 'стіна'. Секундарний [i] на місці етимологічних *[o] чи *[ɛ] вживається як у закритих, так і відкритих складах: *к'і'лко* / *к'іко* 'скільки', *ск'і'у* 'стіл', *к'і'л'четце* 'проростати', *об'н'іжа* 'ніжки стола', *п'і'че* 'пече', *к'і'ш* 'ящик', *з'в'ін* 'дзвін', *з'йас'ін'а* 'з ясену', *вос'ін'* 'осінь', *б'ізча'су* 'наглий (про смерть)'. Відсутність національного чергування в новоутворених закритих складах широко відома в говірці, пор.: *кладу'ю* *п'і'ч* і з *п'еч'і* в *і'к'а'га'ю* *го'тове'ї* / *п'і'чене'ї* //.

Уживання [i] на місці *[ɛ] в ненаголошеній позиції після шиплячого [ч'] (*ч'ір'воне'ї*, *ч'ір'вак*, *шч'і'н'а*) корелює з іншою фонетичною особливістю говірки – збереженням давньої м'якості шиплячих: на час звуження репрезентантів *[ɛ] м'які шиплячі, зокрема [ч'], зберігали свою давню м'якість, котра сприяла ще більшому звуженню ненаголошених виявів *[ɛ], їх злиттю в цій позиції з алофонами /i/, перед якими шиплячі могли й надалі зберігати свою палатальність [Залеський 1973: 46].

¹ Висловлюю щирю подяку Олексію Романчуку за надані аудіозаписи й докладні свідчення щодо особливостей його рідної говірки с. Булаєшти, а також основному інформаторові – Вірі Михайлівні Романчук (1940 р.н., освіта – 7 кл.).

Голосний [i] у лексемі *ц'івах* виник як наслідок ствердіння [в] для забезпечення палаталізованості попереднього свистячого.

Давнього *[i] після м'яких шиплячих [ч], [ж] та [х] сягає сучасний [i] у словах *креж'і* 'поясниця', *нашч'і* 'натщесерце', *нушч'і* 'калачі, сплетені вчетверо, використовувалися в похоронній обрядовості', *пахн'ушч'і* 'пахучий', *смерг'ач'і* 'лінивий', *рошч'і* 'ате' 'розчиняти (тісто)', *в'ідох'і* 'ете' 'відхилити'. Континуантом етимологічного *[i] на початку слова виступає звук [i] у словах *і'мете* 'піймати' < псл. *imati* 'брати' [ЕСУМ II: 297] та *істо'вете* 'той, хто їсть з апетитом' < псл. **istъ*... [ЕСУМ II: 319], але в деяких випадках континуанти *[i] на початку слова зникли: *мн'а* 'ім'я'.

Рефлексом давнього *[y] (орфографічно – *ы*) є сучасний звук [i] у слові *гл'ібоке* 'глибокий', а також [i], уживаний послідовно в префіксі перед губним [в]: *в'ідолена* 'видолина', *в'іжолобате* 'виколупати', *в'іземувате* 'перезимувати', *в'ісадок* 'висадок'.

Звук [i] послідовно вживається в ненаголошених звукосполюках *к'і*, *г'і*, *х'і*, які розвинулися з *кы*, *гы*, *хы* унаслідок палаталізації приголосних у південних українських говорах вже в кінці XI – першій пол. XII ст. [Жовтобрюх 1979: 248]: *бе'саг'і* 'бесаги', *к'ідате* 'кидати', *к'іш'ке* 'волокну в середині гарбуза', *к'іселеца* 'компот із сухофруктів без цукру', *з'бетк'і* 'збитки', *нага'б'іцк'і* 'чорт', *скара'гоцк'і* 'сатана', *не'йак'і* 'ніякий', *бе'бех'і* 'легені', *х'іт'нута* 'хитнути'; фіксуємо також рефлекс *хы* – *х'е*: *х'етре* 'правильний', *х'ер'іте* 'спати', *кы* – *к'е*: *со'к'ера* 'сокира', *ск'есле* 'і' 'скислий', *г'ерк'е* 'і' 'гіркий' – у наголошеній позиції. Відсутність рефлекса *г'е*, імовірно, може бути підтвердженням гіпотези про те, що розвиток спільнослов'янської сполуки *гы* відбувався на українському ґрунті окремо від розвитку сполук *кы*, *хы*, що засвідчують також карти АУМ [АУМ II, кк. 20, 21].

Процес переходу сполучень *кы*, *гы*, *хы* в *ги*, *ки*, *хи* до сьогодні має різні інтерпретації в мовознавстві. Передусім це явище пов'язують з еволюцією голосних [i] та [y], злиття яких витворило специфічно українську фонему /и/ переднього ряду високо-середнього піднесення. Ф. П. Філін [Філін 1972: 306], М. А. Жовтобрюх [Жовтобрюх 1979: 257–260], А. М. Залеський [Залеський 1970 б] та Ю. В. Шевельов [Шевельов 2002: 300–307] на матеріалі діалектів та пам'яток доводять таку схему фонетичного процесу: тверді задньоязикові спершу палаталізувалися, поєдналися з [i], а вже потім (Г. П. Півторак обґрунтовує XII ст., М. А. Жовтобрюх – XIII ст., Ю. В. Шевельов – XIII–XIV ст. для південних говорів, А. М. Залеський – XIV ст.) відбулася депалаталізація цих звуків і злиття [y] та [i] в [и]. М. М. Пешак доводила інший перебіг цих явищ: спершу відбулося злиття відповідних голосних і утворення [и], після чого палаталізації зазнали задньоязикові звуки, а отже постали звукосполюки *г'і*, *к'і*, *х'і* [Пешак 1969: 6]. Матеріал говірки с. Булаєшти, яка була відірвана від української метрополії, за попередніми дослідженнями [Романчук 2010; Романчук 2011; Романчук 2012], не пізніше XV ст., спростовує гіпотезу М. М. Пешак і підтверджує слушність попередньої схеми: говірка законсервувала лише перший етап – перехід *кы*, *гы*, *хы* в *г'і*, *к'і*, *х'і*. А ось наступний етап, пов'язаний з витворенням /и/, у говірці не відомий. Аудіозаписи мовлення носіїв говірки засвідчують максимально обнижену вимову [и], аж до заступлення звуком [е] як у ненаголошеній, так і наголошеній позиції (*ле"це* 'лице', *ле"хо* 'лихо'), особливо після м'яких приголосних. Г. П. Півторак відзначає, що «новий звук /и/ з його обниженою артикуляцією в південноруських говорах став дуже подібним до голосного середнього підняття /е/, що спричинилося до їх

зближення в ненаголошеній позиції. Це зближення почалося, очевидно, ще в ході злиття *ы, і > и* й стало артикуляційною нормою південноруських говірок ще в дописемний період» [Півторак 1988: 102-103]. Поширення обниженої артикуляції наголошених голосних [и] та [е], зневиразнення опозиції цих звуків в українських південно-західних говорах констатує і А. М. Залеський [Залеський 1973: 13]. Такі висновки дослідники підкріплюють численними прикладами сплутування літер *е – ы, и* в найранніших давньоруських пам'ятках та пам'ятках староукраїнської мови (Галицьке Євангеліє 1261-1301 рр., Часослов XIV ст., молдавські грамоти XIV–XV ст., марамороські грамоти XIV-XV ст. [цит. за: Залеський 1973: 26]), що відбиває зближення ненаголошених *е – и* в живому мовленні.

Відзначимо, що досліджувана говірка зберігає також давню **фонему /ы/**, яка реалізується як нелабіалізований голосний заднього ряду високого піднесення. Фіксуємо її лише в поодиноких словах, серед яких найбільше імперативних вигуків, що «належать до дуже давнього й своєрідного шару лексики, що зберігає й досі в своєму складі деякі елементи ще індоєвропейського та загальнослов'янського словникового фонду, через що виявляється багато спільного як в їх репертуарі, так і генезисі й структурі в усіх слов'янських мовах» [Прилипка 1999: 64] : *быр-быр* 'вигук для відгону овець', *пый-пый-пый* 'вигук для кликання курей', *цѣба / ц'іба* 'вигук, яким відганяють собаку', *тыр* 'вигук, яким зупиняють коней', *гыд'о* 'вигук, яким виганяють свиней', *пыркате, тыркате* 'випускати гази', *пыркатце* 'братися за непосильну справу', *Бырка* 'місцеве прізвище (молдавського походження)', *вырт'еж* 'карабін (частина ланцюга)'. Останнє слово, за свідченням О. А. Романчука, є відносно новим східнороманським запозиченням [Скурт 1978: 81].

Неорганічні зредуковані голосні в сполуках *-рѣ-, -рѣ-, -лѣ-, -лѣ-* між приголосними зазнали подальшої редукації й повного занепаду, але на їхньому місці для забезпечення евфонії виникли різні вставні звуки, найчастіше */у/* [Жовтобрюх 1979: 184-185; Півторак 1988: 202]. Натомість у говірці с. Булаєшти в цих звукосполуках фіксуємо */е/, /о/, /і/*: *гремет* 'гритить', *кровоуе"ї* 'кривавий', *блоха* 'блоха', *слоза* 'сльоза', *бли"чет* 'блищить'. В орбіту цього фонетичного процесу може бути втягнений і іменник *к'ірнеца* 'криниця' < прсл. **krъnica* / *krinica* [ЕСУМ III: 93].

Фонема /о/ сягає етимологічного **[o]* у словоформах *ко"нец, на во"н'ї, в"оз'ме, в"оз'мемо, до сход'сонц'а, год*. Відсутня заміна етимологічного **[o]* на *[a]* перед складом із наступним наголошеним *[a]*, напр.: *ко"лач', бо"гач', бо"гати"ї, бош"тан, хо"л'ава*. Ця ознака широко відбита в пам'ятках староукраїнської мови, починаючи з XV ст. від Р. Х.: *богатыи, богаць* [ССМ I: 103]. Послідовно вживається голосний *[o]* у формах з повноголоссям *моло"ко, бо"лото, боро"зна, голо"мшєве"ї* 'дурень', *золот"нек* 'матка'.

З редукованого **[ъ]* у сильній позиції постав секундарний *[o]* в словах *в'іхок* 'жмут соломи, сіна', *г'івоч"їте"* 'дівочити', *ж'іноч"її* 'жіночий', *лавочка* 'лавка'. Говірка зберігає й архаїчні форми іменників жіночого роду давніх *-ѣв*-основ: *до церк"ови"є, морк"ови"є* (у називному відм. – *моркова*).

На місці етимологічного **[e]* після шиплячих перед наступним твердим приголосним постав *[o]* у словах *бож"о"ла* 'бджола', *ж"олудок* 'шлунок', *ж"олудек* 'жолудь' (за Г. П. Півтораком, у південноруських говорах перехід *е > о* після ствердіння шиплячих відбувся протягом IX–X ст. [Півторак 1988: 107]), натомість маємо форму *шес"теї*.

Засвідчено фонетичний архаїзм ¹*парбок* ‘парубок’, що сягає прасл. **paorbъkъ* [ЕСУМ IV: 300].

Фонема /y/ походить з прасл. **[и]* у словах ¹*су^х’ей* ‘сухий’, *бук* ‘палиця’, ¹*гул’а* ‘гуля’, *дружба* ‘друг молодого на весіллі’, *жу^ра* ‘турбота’, *залубец’і* ‘сани’, *струг* ‘великий рубанок’, *студе^но* ‘холодно’. З прасл. **[р]* – *руку*, ¹*зубка* ‘вид гриба’, *гушча^вена* ‘густі затості’, *гуз* ‘вузол’, *сулока* ‘польова дорога-межа’. Спорадично відома рефлексія давнього **[ě]* у словоформі *ц’улувати* ‘цілувати’, *суреї* ‘сірий’.

На місці етимологічного **[o]* фіксуємо сучасний *[y]* в ненаголошеній позиції: *ку^гут* ‘півень’, *муту^зок* ‘мотузок’, *су^б’і* ‘собі’. Цим фонетичним змінам підпорядковані й запозичені слова: *куластра* ‘страва з першого після отелення корови молока’, *кул’андра* ‘коріандр’.

Спостегіаємо, як інтервокальний приголосний *[j]* у закінченнях *-оју*, *-еју* зник, а голосний *[y]* змінився на *[ŷ]* в іменниках жіночого роду в орудному відм. однини: *перед Паско^у*, *водо^у*, з *палочко^у*, *муко^у*, *зе^ммо^у*; у займеннику *мно^у*.

Лексема *уйко* ‘дядько; прадід’ законсервувала прасл. твірну основу **и^ѣ* [ЕСУМ I, с. 438]. Засвідчено й фонетичний архаїзм *кушате^м* ‘коштувати’, що сягає прасл. **kusiti* ‘куштувати, пробувати, спокушати’ [ЕСУМ III, с. 160].

Фонема /e/ в говірці с. Булаєшти має найбільше функціональне навантаження й реалізується низкою алофонів: *[e]*, *[e^н]*, *[и^е]*. Звукове поле реалізаторів фонему */e/* охоплює цілий ряд важко вловимих на слух відтінків. Уживанню кожного з них не властива якась строга послідовність: часто в одній і тій же позиції і в мовленні одного носія говірки функціонують різні алофони, тому без використання спеціальних експериментальних досліджень говіркового мовлення докладно регламентувати розподіл репрезентантів фонему */e/* не видається за можливе. Натомість висока функційність *[e]* сьогодні (а, за свідченнями носіїв говірки, раніше вона була ще вищою) корелює з такою особливістю фонетичної системи говірки як збереження м’якості шиплячими та задньоязиковими приголосними.

Спостережено, що сучасний *[e]* в говірці с. Булаєшти є рефлексом найбільшої кількості давніх звуків. На місці етимологічного **[e]* фіксуємо сучасне *[e]* в словах *бре^мхунка* ‘брехуха’, *бес’іда* ‘розмова’, *блейате^м* ‘мекати (про вівцю, козу)’. Етимологічний **[e]* зберігся в займенникових словоформах *ѷ^него*, *на цему*, *цего*. Голосна *[e]* є рефлексом **[i]* у словах *н’ез* ‘істівна частина гарбуза’, *глена* ‘глина’, *бретва* ‘бритва’, *беч* ‘палиця’, *зему^вате* ‘зимувати’, *ведж’іте* ‘бачити’, *ве^но* ‘вино’, *вешн’а* ‘вишня’, *греб* ‘білий гриб’, *же^ла* ‘жила’, *жер* ‘жир’, *пе^р’іг* ‘вареник’. Континуантом давнього **[y]* голосний *[e]* вживається в словах *не^х’етро* ‘недобре, неправильно’, *бел’а* ‘стебло’, *в’ірепати^е* ‘вирипати (застудити приміщення)’, *грезота* ‘сварка’, *квасне’ї* ‘кислий’, *ле^гати* ‘ковтати’, *леч’а* ‘лико’, *мекате^м* ‘смикати вовну’, *пе^рейка* ‘пірій’, *песок* ‘рот; передня частина взуття’. На місці давнього **[o]* – *г’ерчаке^м* ‘вид грибів’, *г’ерк’е’ї* ‘гіркий’, *ле^пух* ‘липуч’, **[a]* – *кол’аде* ‘коляда’. У буквособолуці *-ре-*, що походить з *-рь-*, фіксуємо *[e]* в словах *бре^н’іте^м* ‘починати достигати (про фрукти)’, *брескате^м* ‘бризкати’.

Давній **[ь]* рефлексував в *[e]* не лише в середині слова (*пес* ‘собака’), а й в абсолютному кінці: у говірці відомі прислівники із суфіксом *-се*: *веткосе* ‘видно’, *темносе* ‘темно’. Припускаємо, що ці форми входять до парадигми праслов’янських прислівників на *-*сь*. Вказівний займенник **сь* ‘цей’ став тут словотворчим формантом, який вказує на найближчий до мовця відрізок часу. У цій же функції він спостерігається і в західно- та більшості південнослов’янських мов (словенській, сербській, хорватській та македонській) [Абрэмская-Яблонская 1976: 16-17].

Сучасну [e], замість традиційного [и] < давнього *[y], фіксуємо на місці зредукованого [ŷ] у позиції перед [i] у дієслівних формах *ме́йу*, *ме́йиш*, *ре́йу*, *ре́йиш* та прикметникових закінченнях на кшталт *молоде́ї*. Відповідно можна припустити: для досліджуваної говірки була характерна артикуляція зредукованого [ŷ] з низьким підняттям, що зближувало його вимову із звуком [e] і сприяло подальшій трансформації [ŷ] > [e].

Секундарний [e] розвинувся в позиції перед плавними сонорними *p*, *л* (звукосполюки типу *ты́т, ты́лт*) у словах *пе́рст'ін* 'перстень', *ве́рст'ва* 'однолітки', *де́р'га́те* 'один з етапів обробки конопель', *све́рлек* 'свердло'. Це явище фіксується (хоч і зрідка) в давньоруських пам'ятках із середини XII ст. [Жовтобрюх 1979: 181; Півторак 1988: 192]. Спостережено також появу другого повноголосся, яке є результатом змін етимологічного *[ь]: давня форма слова *вѣрхъ* має звучання *ве́рех* 'зверху, більше', хоча паралельно до форми з другим повноголоссям виступає і варіант з *ве́рх* 'дах'.

Голосний [e] є рефлексом носового *[ẽ] у слові *же́л'це* 'жало': позиція цієї зміни – після шиплячих – засвідчує давність цього процесу, адже саме після шиплячих, *ц* та *ѣ* > *e*, за свідченням деяких давньоруських пам'яток з галицько-волинського регіону, не пізніше XI–XII ст., за припущенням Г. П. Півторака, в інших позиціях цей фонетичний процес відбувався значно пізніше, переважно вже в період самостійної історії української мови [Півторак 1988: 125], у XIV–XV ст., на думку А. М. Залеського [Залеський 1970].

Вузький закритий *[ě] прояснився в [e] і не зазнав дальшого звуження в [i] у словах *ме́сто* 'послід після пологів', *це́'те* 'цвіте', *реп'ла́к* 'реп'ях' (за Г. П. Півтораком, цей процес у південноруських діалектах тривав ще з IX–X ст. [Півторак 1988: 111]), натомість маємо *по со'с'і́дству* 'по сусідству', *о'і́ла* 'справи', *л'і́с* 'ліс', *п'і́сок* 'пісок'.

Зафіксовано збереження прямих континуантів прасл. **ьль* [ЕСУМ III: 346] – *лен*, **ьедь* [ЕСУМ III: 258] – *лед*.

У говірці засвідчено низку фонетичних архаїзмів, у яких праслов'янська звукосполюка **ь-* не розвинулася в [i] на спільнослов'янському ґрунті [Жовтобрюх 1979: 302; Филин 1972: 233], а збереглася, зазнавши вокалізації редукованого *[ь] в [e] у сильній наголошеній позиції: *йе́н'і́й* 'іній' < псл. **іньь* [ЕСУМ II: 304–305], *йе́стек* 'залізна лопатка до плуга' < псл. *istyкъ* < **ь-* [ЕСУМ II: 319]. Натомість на початку слова в ненаголошеній позиції маємо /i/: *і́мете* 'піймати' < псл. *imati* 'брати' < **jemti* 'т.с.' [ЕСУМ II: 297] та *і́сто'вeteй* 'той, хто їсть з апетитом' < псл. **istъ-* < **ььs-* [ЕСУМ II: 319].

Отож, тривала ізолюваність української говірки с. Булаєшти Республіки Молдова від україномовної території сприяла збереженню в острівній говірці низки архаїзмів, зокрема на фонетичному рівні: розрізнення голосних [i] та [ы], збереження початкового [i] < **ь*, вокалізація редукованого *ь* > *o* в іменниках жіночого роду давніх *-ьв*-основ, збереження етимологічного *[o] перед складом із наступним наголошеним *[a], збереження прямих континуантів праслов'янських основ тощо. Засвідчені архаїзми підтверджують одержані раніше висновки про досить раннє відділення говірки від загального масиву українських говорів, імовірно, орієнтовно в XII–XIII ст. Подальше вивчення цієї говірки, а саме – системи консонантизму – доповнить інформацію про структуру говірки і матиме важливе значення для діалектології та історії української мови.

Література

1. Абрэмская-Яблонская А. Аб адной польска-беларускай лексічнай паралелі (польск. *latoś* 'сёлета' – белар. *летась* 'у мінулым годзе' // Беларуская лінгвістыка, вып. 9. – Минск, 1976.
2. Вендина Т. И. Лингвогеография и проблема декодирования языка карты / Т. И. Вендина // Лингвистика: Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – Нижний Новгород, 2010. – № 4(2). – С. 457-460.
3. Гороф'янюк І. В. Лексична архайка української говірки с. Булаєшти Республіки Молдова / І. В. Гороф'янюк // Jahrbuch der IV. Internationalen virtuellen Konferenz der Ukrainistik "Dialog der Sprachen - Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht". Reihe: Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik. Bd. 2013 Herausgegeben, München, Berlin, 2014. – P. 28-35.
4. Жовтобрюх М. А. Історія української мови. Фонетика / М. А. Жовтобрюх, В. М. Русанівський, В. Г. Скляренко. – К. : Наукова думка, 1979. – 368 с.
5. Залеський А. М. Вокалізм південно-західних говорів української мови / А. М. Залеський. – К. : Наукова думка, 1973. – 156 с.
6. Залеський А. М. Континуанти праслов'янських *ę* та *a* (після м'яких приголосних) у говорах української мови / А. М. Залеський // Мовознавство. – 1970а. – № 3. – С. 39–50.
7. Залеський А. М. Про конвергенцію давніх **ы*, **і* в південно-західних говорах української мови / А. М. Залеський // Праці XIII Республіканської діалектологічної наради. – К. : Наукова думка, 1970б. – С. 26-38.
8. Коломиец В. Т. Значение данных сравнительно-исторической фонетики для исследования славянского этногенеза / В. Т. Коломиец // Слов'янське мовознавство: IX Міжнар. з'їзд славістів: Доповіді. – К., 1983. – С. 70-86.
9. Леонова М. В. До характеристики говірок північних районів Буковини / М. В. Леонова // Питання історії і діалектології східнослов'янських мов: тези доповідей. – Чернівці, 1958. – С. 35-36.
10. Пешак М. М. История заднеязычных согласных и их общеславянских рефлексов в украинском языке : автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.02 „Языки народов СССР (укр. язык)» / М. М. Пешак. – К., 1960. – 17 с.
11. Півторак Г. П. Формування і діалектна диференціація давньоруської мови (Історико-фонетичний нарис) / Г. П. Півторак. – К. : Наукова думка, 1988. – 280 с.
12. Прилипко Н. П. До характеристики складу й прийомів творення вигуків // Говірки Чорнобильської зони: Системний опис / П. Ю. Гриценко та ін. – К. : Довіра, 1999. – С. 60–65.
13. Романчук А. Булаєштський говор и рефлексы праславянских сочетаний **tj* и **dj* / Алексей Романчук // Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини : збірник наукових праць / відп. ред. Г. І. Мартинова. – Умань : Візаві, 2014. – Вип. 5. – С. 67-73.
14. Романчук А. Булаєштські українці та гуцули: нові лексичні паралелі / Алексей Романчук // Вісник Прикарпатського університету. Філологія. 2012. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарп. Нац. Ун-ту ім. В. Стефаника, 2012. – Вип. XXXII-XXXIII. – С. 69-73.
15. Романчук А. Имена, прозвища и фамилии булаештских украинцев как исторический источник: предварительные наблюдения / Алексей Романчук // Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини : збірник наукових праць / відп. ред. Г. І. Мартинова. – Умань : Візаві, 2011. – Вип. 1. – С. 304-310.

16. Романчук А. Ранняя история украинского села Булаешты в контексте истории Молдовы (XIV- начало XVII вв. от Р. Х.) / Алексей Романчук, Ирина Тащи. – Кишинев : «Stratum Plus», 2010, 144 с.
17. Русская диалектная речь в иноязычном окружении // Динамика структуры современного русского языка. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1982. – С. 51–61.
18. Скурт дикционар етимоложик ал лимбий молдовенешть / Ред. Н. А. Раевский, М. Д. Габинский. – Кишинэу: Редакция принчипалэ а Енчиклопедией Советиче, 1978. – 680 с.
19. Филин Ф. П. Происхождение русского, украинского и белорусского языков. – Л., 1972. – 656 с.
20. Шевельов Ю. Исторична фонологія української мови: Перекл. з англ. / Юрій Шевельов. – Х. : Акта, 2002. – 1054 с.

Список використаних джерел та їх умовних позначень

АУМ – Атлас української мови : у 3 т. – Т. 2 : Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі / [АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні, Ін-т сусп. наук; редкол. : Я. В. Закревська (ред. тому)]. – К. : Наук. думка, 1988. – 520 с., карт.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : в 7 т. / [заг. ред. О. С. Мельничук]. – Т. 1-6. – К. : Наук. думка, 1982–2012.

ССМ – Словник староукраїнської мови XV – XIV ст. : в 2 тт. – Т. I. А-М. – К. : Наук. думка, 1977. – 631 с.

Інна Горофянюк

Фонетические архаизмы украинского говора

с. Булаешты Республики Молдова: система вокализма

В статтє проанализировано фонетическую систему украинского островного говора с. Булаешты Республики Молдова, основанного до XV в. русинами – выходцами из Буковины. Выявлено систему современных континуантов на месте древней праславянской системы вокализма. Зафиксировано полное либо частичное сохранение архаичных фонетических форм.

Ключевые слова: *говор, рефлекс, звук, вокализм, фонетический архаизм.*

Inna Horofyanyuk

Phonetic archaisms in the dialect

of the Bulaeshty village (Republic of Moldova): vowel system

The article analyzes the phonetic system of the Ukrainian Bulaeshty dialect (Republic of Moldova), founded until the XV century by natives of Bukovyna (Ukraine). A system of contemporary sound derivatives of Proto-Slavic ancient system of vocalism has been identified. Full or partial conservation of archaic phonetic forms has been fixed.

Key words: *dialect, derivative, sound, vowel system, phonetic archaism.*